

Twee 18e-eeuwse zegels van de schepenbank van Herderen

Rombout Nijssen

In het Rijksarchief te Hasselt worden vier oorkonden bewaard die in de periode van 1431 tot 1734 door de schepenen van Herderen werden afgeleverd. In een oorkonde legden de schepenen ofwel een overeenkomst tussen partijen vast, die in hun bijzijn was afgesloten, ofwel een eigen besluit. Wanneer particulieren elkaar een stuk grond of een rente verkochten bijvoorbeeld, dan werd er beroep gedaan op de plaatselijke schepenen om die overeenkomst op schrift te stellen, haar te registreren, en eventueel in een oorkonde vast te leggen. Die oorkonden waren bedoeld om afgeleverd te worden aan de partijen die bij de overeenkomst betrokken waren. Zij maakten dus geen deel uit van het archief van de schepenbank, maar wel van het archief van de particulieren of van de organisaties die bij de erin beschreven overeenkomst betrokken waren. Enkel van grote organisaties uit de kerkelijke sfeer en van een aantal adellijke families zijn min of meer grote oorkondenverzamelingen bewaard gebleven. De vier oorkonden van de schepenen van Herderen die in Hasselt bewaard worden vormen geen geheel, maar zijn te beschouwen als stukken die toevallig bewaard bleven.

Een typisch onderdeel van oorkonden zijn de *zegels* die er aan of op aangebracht werden als bewijs van hun echtheid. Drie van de oorkonden in de verzameling van Herderen zijn voorzien van zegels: een oorkonde van 16 januari 1431 en een van 3 oktober 1553 zijn bezegeld met de persoonlijke zegels van de toenmalige schout en schepenen van Herderen. Een oorkonde van 23 november 1734 is voorzien van een *schepenbankzegel*: een zegel dat niet aan een individuele schepen, maar aan de schepenbank toebehoorde. Een vierde oorkonde draagt geen zegel.

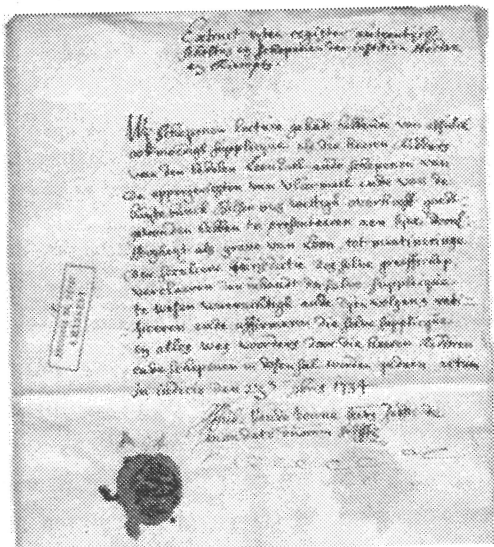
Voorts wordt in dezelfde verzameling een omslag bewaard, waarin de schepenen van Herderen op 26 november 1775 het dossier van een proces tussen Jan van Weers en Jan Herten,

dat zij in eerste aanleg behandeld hadden, en dat in beroep behandeld zou worden door de Buitenbank van Bilzen, naar Bilzen stuurden. Om te voorkomen dat de omslag door onbevoegden geopend zou worden voordat hij in Bilzen bij de griffie van de Buitenbank zou afgeleverd zijn, werd hij door de schepenen van Herderen verzegeld. In dit geval gebruikten zij een ander schepenbankzegel dan het zegel dat in 1734 nog in gebruik was.

Beide schepenbankzegels zijn in rode lak op papier aangebracht. In de Middeleeuwen, en vervolgens tot in de 17e eeuw, werden oorkonden meestal voorzien van uithangende zegels in was. In de 18e eeuw werd van was naar lak overgeschakeld. Lakzegels werden ook niet hangend onder het document, maar op het document zelf aangebracht. Voor zover gekend, worden de matrijzen van de schepenbankzegels van Herderen, de stempels waarmee zij aangebracht werden, niet in openbare verzamelingen bewaard.

Aangezien er van beide zegels in het Rijksarchief slechts één exemplaar bewaard wordt, is het niet mogelijk conclusies te trekken over de periode waarin beide zegels gebruikt werden. Vast staat alleen dat het eerste zegel, op het document uit 1734, in 1553 nog niet in gebruik was, en dat er in november 1775 een ander zegel in gebruik was.

Het eerste schepenbankzegel van Herderen bleef bewaard op een oorkonde van 23 november 1734. Daarin verklaarden de schepenen van Herderen en van Riemst zich aan te sluiten bij de supplicie die de ridders van de Leenzaal van Kuringen, de schepenen van Vliermaal en de schepenen van de Buitenbank van Bilzen bij hun vorst, de bisschop van Luik, wilden indienen om voor het behoud van de bestaande gerechtelijke organisatie in het graafschap Loon te pleiten.

Oorkonde van 23 november 1734, met een opgedrukt zegel in rode lak.

De akte is op papier gesteld en het zegel is in rode lak op het papier gedrukt. Doordat het zegel onoordeelkundig werd aangebracht en er zwart roet vermengd werd met de rode lak, is de afbeelding op het zegel niet goed zichtbaar. Bovendien werd er te weinig lak gebruikt, zodat niet het hele zegel in de lak gedrukt kon worden. Met name van het randschrift werd slechts een deel afgedrukt. Naast dit originele zegel, beschikt men in het Rijksarchief ook over een afgietsel van hetzelfde zegel. Op het afgietsel is beter dan op het zegel zelf te zien wat er voorgesteld wordt.

Afgietsel van het zegel van 23 november 1734.

Het veld is in drie delen verdeeld. Linksboven is een ruiter te paard afgebeeld, en rechtsboven een staande heilige met een nimbus boven zijn hoofd. In het vakje onder deze twee figuren is een florale versiering aangebracht. Rond de afbeelding staat de legende, waarvan nog slechts een deel van een woord te lezen is: ERDEREN.

Het is moeilijk de figuren die op dit zegel afgebeeld zijn met zekerheid te identificeren. Mogelijk gaat het om Sint-Martinus en Sint-Jan-de-Doper, respectievelijk de patroonheiligen van Riemst en van Herderen. Sint-Martinus wordt dikwijls als een ruiter afgebeeld, en Sint-Jan is te herkennen aan de ruwe kleding waarmee hij dikwijls afgebeeld wordt. De oorkonde uit 1734, waarop dit zegel is aangebracht, is uitgevaardigd door de schepenen van Herderen en van Riemst. In die tijd behoorden zowel Herderen als Riemst tot het domein van de Luikse *Bisschoppelijke Tafel*, en de functie van schout of schepenen in Herderen werd gecumuleerd met die van schout of schepenen in Riemst. Nieuwe schepenen kregen in deze periode altijd een aanstelling bij beide schepenenbanken tegelijk. Aangezien de functies van schepenen van Herderen en van Riemst altijd gecumuleerd werden, en aangezien zij in deze oorkonde ook optraden als schepenen van Herderen en van Riemst, is het ook mogelijk dat zij voor Herderen en voor Riemst hetzelfde zegel gebruikten, waarop de patroonheiligen van beide parochies afgebeeld waren.

Deze toestand veranderde in 1766. Op 30 mei 1766 verpandde de *Bisschoppelijke Tafel* de heerlijkheid Riemst samen met de heerlijkheid Val aan Jacob Frans de Méan, de heer van Meer en Bolder. Herderen werd op 15 juli 1766 samen met Membruggen aan kanunnik Michael Walramus de Borchgrave van het Luikse kathedraalkapittel, die al heer was van Genoelselderen en van Mal, verpand. De verpanding van een heerlijkheid hield in dat de vorst – in dit geval de bisschop van Luik – in ruil voor een intrestloze lening voor een onbepaalde tijd het beheer van die heerlijkheid afstond aan wie hem het geld verschafte dat hij nodig had. Van dan af hadden Herderen en Riemst elk een andere heer, die, wanneer er plaatsen in de schepenenbank vrijkwamen, verschillende schepenen konden aanstellen in beide heerlijkheden. Of dat ook gebeurde, is nog moeilijk te onderzoeken, omdat de registers van beide schepenenbanken voor die periode niet bewaard bleven. In 1772 kwamen Herderen en Riemst overigens weer in het bezit van één heer: Michael Walramus de Borchgrave kocht Riemst op 13 november 1772 over. Toen

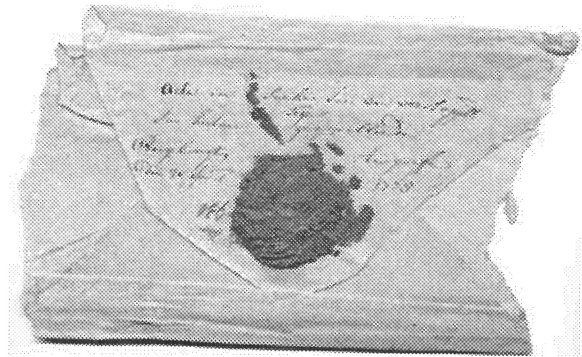
hij in 1782 overleed, liet hij de heerlijkheid aan Jan Willem de Borchgrave van Bovelingen na. Aan wie hij Herderen naliet wordt door het bewaarde archief niet gedocumenteerd.

Op 14 mei 1791 geeft Marie Agnès de Counen, douairière van Baron de Cler de heerlijkheden van Eben, Emael, Neercanne en Riemst aan Ignace de Thier, zoon van ridder de Thier de Scheuvre en mevrouw de Mathys, geboren Briers, voor een lijfrente 1000 écus voor haar en haar broer Rodolphe Adalbert de Coenen.

Wat wel vast staat is dat de schepenbank van Herderen in 1775 een ander zegel gebruikte dan in 1734. Een exemplaar van dit tweede zegel bleef bewaard op een omslag waarin een dossier voor behandeling in beroep naar de Buitenbank van Bilzen gestuurd werd. De schepenbank van Herderen was bevoegd voor de rechtspraak in burgerlijke geschillen over goederen in Herderen en tussen inwoners van Herderen en in strafzaken over feiten die in Herderen gepleegd waren.

In burgerlijke zaken was er na een uitspraak van de schepenen van Herderen beroep mogelijk bij de schepenen van de Buitenbank van Bilzen. Wanneer er in beroep gegaan werd, moest de secretaris van de schepenbank van Herderen een afschrift van het procesdossier aan de griffie van de Buitenbank bezorgen. Die stukken werden in een verzegelde omslag overgebracht, waarvan er één in de oorkondenverzameling van het Rijksarchief bewaard bleef.

Het zegel werd in dit geval met weinig zorg aangebracht, zodat de kwaliteit van de afbeelding niet goed is. Ook hier helpt het afgietsel om de afbeelding en de legende te bestuderen. Op dit zegel is een doopsceñe afgebeeld: Johannes de Doper, herkenbaar aan zijn kledij, doopt een geknielde figuur. Deze afbeelding is afgeboord met een legende tussen twee parellijnen. Slechts een deel van de legende is leesbaar: ... LUM ... TI ... E HER... N Wellicht stond er op de matrijs onder meer SIGILLUM JUSTITIAE DE HERDEREN: *zegel van de schepenbank van Herderen.*

Omslag van 26 november 1775, met een opgedrukt zegel in rode was.

Afgietsel van het zegel van 26 november 1775.

Bronnen

1. J. Boelen, Riemst en zijn verleden, 1991.
2. S. Bormans, *Les seigneuries alliodales de pays de Liège*, Luik, 1867.
3. L. Lahaye, *Analyses des actes contenus dans les registres du scel des grâces. Règnes de Joseph-Clément de Bavière et de Georges-Louis de Berghes (1702-1744)*, in: Publications de la Société des Bibliophiles Liégeois, 42), Luik, 1921.
4. L. Lahaye, *Analyse des actes contenus dans les registres du scel des grâces. Règnes de Jean-Théodore de Bavière, de Charles-Nicolas d'Oultremont, de Charles-François de Velbruck, de Constantin-François de Hoensbroeck et de François-Antoine de Méan*, in: Publications de la Société des Bibliophiles Liégeois, 44), Luik, 1931.
5. R. Nijssen, *Inventaris van het archief van de schepenbanken van Herderen en van Riemst, (Rijksarchief te Hasselt. Inventarissen,)*, Brussel, 2003.
6. R.A.L. Hasselt, *Verzameling oorkonden van Herderen*, nr. 2 (16-01-1431); nr. 4 (03-10-1553), nr. 5 (23-11-1734); nr. 6 (26-11-1775).
7. R.A.L. Hasselt, *Verzameling zegelafgietsels*, nrs. 717 en 730.